

Зміна політичного курсу після усунення М. Хрущова

М. Хрущова замінили:

Леонід Брежнєв — Генеральний Секретар ЦК КПРС, а з 1977 р. — Голова Президії Верховної Ради СРСР. **Олексій Косигін** — Голова Ради Міністрів СРСР.

Новий курс на «поступовість», «зваженість», «наступність» у прийнятті рішень.

Період застою в СРСР характеризують як неосталінізм:

- часткова реанімація сталінської адміністративно-командної системи;
- створення культу особи Л. Брежнєва;
- звуження демократії, заблоковано доступ до архівів;
- відновлення боротьби з інакомисленням;
- відмова від критики Сталіна: мудрий та скромний образ вождя у фільмах і літературі;
- скасування рішення про періодичне оновлення (ротацію) складу партапарату.

Зростання корупції, хабарництва, **всевладдя «номенклатури»** — партійної еліти.

Консерватори, очолені Брежнєвим, **робили вигляд, що в суспільстві всі проблеми вже вирішено.**

Ідеологічні орієнтири партійно-державного керівництва

М. Сулов — секретар ЦК КПРС з ідеології — «сірий кардинал».

1. 1967 р. — у доповіді до 50-річчя Жовтня Л. Брежнєв вперше озвучив концепцію **розвинутого соціалізму**, що є перехідним етапом до комунізму.
2. У сфері міжнаціональних відносин — орієнтація на злиття націй, утворення **нової історичної спільноти людей** — «радянський народ».
3. Пропаганда про тяжке життя в капіталістичних країнах (зростання цін, низька зарплата, безробіття, відсутність соціального захисту), а СРСР — оплот демократії та прогресу...

Причини реформування:

Семирічний план 1959–1965 рр. не було виконано. За 1958–1964 рр. удвічі скоротився приріст національного прибутку. Зріс розрив між попитом і його реальним товарним забезпеченням. IX.1962 р. стаття О. Лібермана «План, прибуток і премія».

Нове керівництво прагнуло зарекомендувати себе як реформатори.

Зміст реформи:

Перехід від адміністративних до **економічних методів управління** господарством.

- 1) **Розширення господарської самостійності підприємств** шляхом скорочення кількості планових показників та запровадження госпрозрахунку.
- 2) **Посилення стимулювання виробництва.** Замість фонду підприємства утворювалися три самостійні фонди: **розвитку виробництва:** для поповнення основних фондів, запровадження нової техніки; **матеріального заохочення:** для преміювання, одноразового заохочення, матеріальної допомоги; **соціально-культурних заходів та житлового будівництва.**

Але:

1. Реформа хотіла **поєднати несумісне**, розширення самостійності підприємств і одночасно відновлення всевладності галузевих монополій.
2. Реформа **не мала комплексного характеру**, не змінила ні структурної, ні інвестиційної політики, не зачепила роботи центрального апарату.
3. Події в Чехословаччині 1968 р. **налякали** радянське керівництво і це підштовхнуло до припинення економічних реформ.

Кадрові зміни в політичному керівництві УРСР

Петро Шелест

1963–1972 рр. — 1-й секретар ЦК КПУ.

Націонал-комуністична політика.

Масові арешти дисидентів в 1965 р.

Ініціатор придушення «Празької весни» 1968 р.

Відстоював економічні інтереси України.

Захищав вугільну промисловість, хотів вийти з-під контролю Зовнішторгу СРСР.

Поміркована українізація: захищав українську мову та мистецтво, ініціював створення державного заповідника на о. Хортиця.

У 1970 р. — книга «Україна наша Радянська», але вилучена з продажу та бібліотек за «націоналістичні погляди», за ідеалізацію Запорозької Січі та козацтва.

У назві проглядалася аббревіатура УНР.

Володимир Щербицький

1972–1989 рр. — 1-й секретар ЦК КПУ.

Проімперська політика.

Жорстка боротьба з дисидентським рухом: 1972 р., 1982 р.

Замовчування Чорнобильської катастрофи.

Економіка України майже в повній залежності від союзних підприємств — 80% укр. підприємств випускали лише окремі деталі і комплекти.

Посилення русифікації: всі державні і партійні заходи проводились лише російською мовою.

Підбір кадрів за принципом особистої відданості:

В. Маланчук — секретар ЦК КПУ з ідеології (маланчуківщина).

В. Федорчук — голова КДБ УРСР.

1967 р. — в структурі КДБ — п'яте управління для боротьби з ідеологічними диверсіями.

Конституція УРСР — 20.IV.1978 р.

Конституція УРСР, скопійована із союзної Конституції (7.X.1977 р.), мала пропагандистське значення й не відображала життєвих реалій.

1. УРСР — **суверенна держава в добровільному союзі** радянських республік, **має право виходу з СРСР**, але не підкріплено правовими нормами.
2. В УРСР **побудоване розвинуте соціалістичне суспільство** з могутніми продуктивними силами: неухильно підвищується добробут і культура народу (лише на словах).
3. **Влада в УРСР належить народу**, який здійснює її через ради народних депутатів.
4. «**Керівною спрямовуючою силою** радянського суспільства, ядром його політичної системи, є КПРС» — стаття 6-а.
5. Економіка УРСР — складова частина єдиного народногосподарського комплексу СРСР.
6. Гарантія права на працю, житло, безкоштовну освіту, медицину; на **свободу слова, зборів, віросповідань** громадян (а насправді лише декларувалися).

Косигінська економічна реформа 1965 року

Промисловість

IX.1965 р. — відбувся пленум ЦК КПРС, який визначив програму реформ у промисловості.

1. **Ліквідація раднагоспів** й відновлення галузевої системи управління промисловістю через союзні, союзно-республіканські та республіканські міністерства.
2. Запровадження **госпрозрахунку** на підприємствах.
3. **Матеріальне стимулювання** трудових колективів залежно від результатів їхньої праці.
4. Оцінка діяльності підприємств такими показниками, як **рентабельність** (виправдання затрат) і прибуток.
5. Посилення прямих договірних зв'язків між підприємствами.
6. Спроба встановити економічно обґрунтовані ціни.

1966–1970 рр. — **8-а п'ятирічка «золота»:** єдина, яка була виконана; обсяг промислової продукції зріс на 50%.

На економіку УРСР припадало 17% промислового виробництва СРСР і 23% виробництва с/г продукції.

Радянська Україна посіла друге місце в зовнішньоторговельному обігу СРСР.

Після «Празької весни» радянське керівництво повернулось до посилення централізованого директивного планування і адміністративного управління. Новим терміном «**Стабілізація**» намагались приховати свою консервативну позицію, **відмовились від реформування** суспільства.

Планування від досягнутого. Приписки. НТР впроваджувалася повільно. **Застарілі технології**, спрацьовані засоби виробництва, **низька якість продукції.** Зростали **матеріалоємність та енергозатратність** — «Витрачалось матеріальних ресурсів на одиницю продукції у 2–2,5 рази, а палива та енергії — у 1,5 рази більше, ніж у розвинутих країнах» — М.С. Горбачов.

60% частка ВПК у загальному обсязі промислового виробництва.

«**60-80% товарів, які вироблялися в 1980-х роках, нікому не були потрібні**» — доктор економічних наук М. Лемешев.

Гігантomanія. Довгобуди. «**Нафтодолари**» проїдали. **Бюрократизація** — посилення влади чиновників.

«**Реформи розбилися об стіну бюрократизму**» — О. Гісем. Стагнація — застій у виробництві і торгівлі.